

Nagy Attila Tibor

A Gotovina-ítélet

Nagy felháborodást és érzelmi megrázkódtatást váltott ki Horvátországban, hogy a Hágai Nemzetközi Törvényszék (ICTY) bírói tanácsa 2011. április 15-i elsőfokú ítéletében [24 év börtönbüntetésre ítélte](#) a hazájában nemzeti hősként tisztelt horvát tábornokot, Ante Gotovinát. Az Európai Unióba igyekvő, ugyanakkor komoly gazdasági-politikai problémákkal küszködő ország közéletét alaposan felzaklatta az ítélet, mert arrafelé politikai színezettől függetlenül sokan vélik úgy, hogy igazságtalan ítélet született. A Törvényszékkel való együttműködés, amelynek keretében a horvát hatóságoknak segíteniük kellett Gotovina kézre kerítésében, korábban sem volt népszerű Horvátországban, most még kevésbé lesz az, csak hogy ez volt az ország uniós csatlakozási tárgyalásainak egyik feltétele. Ezzel szemben szerb oldalon elégedettséget váltott ki az ítélet, még akkor is, ha az 1990-es évek háborús vereségeit nem egyenlíthette ki.

A következő elemzés vázlatosan áttekinti, miért volt ennyire fontos a horvát és a szerb oldalon az ítélet, amely a meglehetősen közeli és igen fájdalmas múlttal való szembenézésre is készíti a feleket.

A horvát érzékenység

A Törvényszék Gotovinát és társát, Mladen Markačot az 1995-ös „Oluja” (Vihar) elnevezésű hadműveletben betöltött szerepük miatt ítélte el, amikor a horvát hadseregnek és más különleges egységeknek négy nap alatt sikerült felszámolniuk az országukba beékelődött és általuk el nem ismert Krajjinai Szerb Köztársaságot.

Bár a Törvényszék nem kívánt állást foglalni a szerb-horvát háború igazságosságának kérdésében, a vádlottaknak több bűncselekményt is felrótt. A Gotovina által is parancsnokolt egységek az ítélet szerint gyilkosságokat, fosztogatást, erőszakos kitelepítést hajtottak végre a szerb civil lakosság sérelmére. A szerb média és emberi jogi szervezetek azóta is számtalanszor felemlégetik, hogy a horvát csapatok elől mintegy 200 ezer szerb nemzetiségű személy volt kénytelen elhagyni otthonát, ezzel Horvátország megszabadult a számára kényelmetlen szerb lakosság nagy részétől.

A bíróság a szerb-horvát kapcsolatok jelenleg legfájóbb pontjában hozott ítéletet, s a horvát közvélemény úgy fogja fel, hogy a horvátok ellenében. A horvát narratíva szerint a szerb erők 1991-1995 között jogtalanul megszállva tartották Horvátország egyharmadát, és a dalmáciai részekben önkényesen kikiáltották maguknak először a Krajinai Szerb Autonóm Tartományt, később pedig a Krajinai Szerb Köztársaságot. 1991-ben ugyanis törvényesen kikiáltották a Horvát Köztársaság függetlenségét, amelyet számos állam később el is ismert. Ezen értelmezés szerint a horvát csapatok semmi mást nem tettek 1995. augusztus 4.-8. között, minthogy felszámolták a szerb megszállást és a Krajinai Szerb Köztársaságot. A horvátok számára tehát a „Vihar” hadművelet nem a civil lakossággal szembeni kegyetlenkedés, hanem egy dicső haditett volt elsősorban, ugyanis ennek révén állították helyre a horvát állam szuverenitását ebben a térségben.

A horvátok éppen ezért a „Vihar” hadműveletről nemzeti ünnep keretében emlékeznek meg, nevezetesen minden év augusztus 5-ét megünneplik arra emlékezve, hogy a horvát csapatok visszafoglalták Knint a szerb erőktől. A „Vihar” hadművelet tehát a horvát nemzeti identitás egyik fontos darabja, és ebbe látszott belegázolni a mostani ítéletével a bíróság. A bírósági döntés ugyanis a horvátok szemében hőstettet végrehajtó Gotovínát hosszú időre börtönre ítélte.

Az ítéletnek van még egy olyan része is, amelyik tovább fokozta a felháborodást Horvátországban. A bírói tanács ugyanis megállapította, hogy a horvátországi szerb kisebbség elűzését egy olyan bűnszervezet hajtotta végre, amelynek élén a néhai Franjo Tuđman akkori államfő állt. Tuđman a mai önálló Horvátország alapítója. Bár 1990-1999 között meglehetősen kemény kézzel vezette országát, az újkori horvát

történelem egyik legnagyobb formátumú politikusának számít, így az ítélet rá vonatkozó része további érzékenységet sértett. Az egyik tekintélyes horvát napilap, a Vjesnik „A Hágai Bíróság botrányos ítélete. Orio (az ítéletet kihirdető bírószerk) elítélte Horvátországot” hatalmas címlappal jelent meg az ítélet másnapján, ami jól kifejezi a csalódott közhangulatot.

A dolog további pikantériája, hogy Franjo Tuđman a mostani kormánypart, a Horvát Demokrata Közösség (HDZ) alapítói közé is tartozik. E párt tagja a mostani kormányfő is. A HDZ szellemisége persze időközben változott, például erősebben hangsúlyozza az euró-atlanti csatlakozás fontosságát, de az önálló horvát államiság, a horvát nemzeti érzés fontossága tekintetében értelemszerűen az alapítói örökséget képviseli. Már csak azért is, mert az 1990-es, akkor még Jugoszlávia keretén belül megtartott horvátországi többpárti választásokon a HDZ éppen azzal szerzett nagy győzelmet, hogy nagyobb önállóságot követelt Horvátországnak Jugoszlávián belül, és Horvátország ennek a pártnak a vezetésével vívta ki függetlenségét.

Felháborodott tüntetők Zágábban az ítélelhirdetés után

Forrás: Novi List

A szerb érzékenység

A délszláv háborúk (1991-95, 1999) idején mindig is volt egy erős hajlam a szerb közvélemény és média jelentős részében, hogy szerbellenes összeesküvésként élje meg a történeteket. A horvát-szerb háború idején a nyugati közvélemény és politika történelmi-geopolitikai okokból inkább a nyugati kultúrkörhöz tartozónak mondott horvátok, semmint az erőteljesen oroszbarát szerb politika pártját fogta. Az 1991-95 között lezajlott, változó intenzitású szerb-horvát háború idején a nyugati országok kezdeményezésére gazdasági embargót rendeltek el az akkor még Szerbia és Montenegró által alkotott Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ellen, a boszniai háborúban a nemzetközi erők a szerb állásokat támadták. Az 1999-es NATO-bombázások pedig még mindig viszonylag frissen élnek a szerb emlékezetben, minden évben koszorút helyeznek el a bombázásokban meghalt civil áldozatok (pl. a belgrádi TV bombázásában elhunytak) emlékére.

A szerb identitást súlyosan károsította Koszovó elvesztése is. Ebben a folyamatban a nyugati hatalmak (különösen az Egyesült Államok) tevékenyen közrejátszottak.

A Hágai Nemzetközi Törvényszék is belekerült a szerbellenesnek tekintett intézmények és hatalmi erők hosszú sorába, amikor is a Törvényszék ügyészei – az EU-val karöltve – az előző évtizedben folyamatosan követelték egyes szerb nemzetiségű katonai parancsnokok (Ratko Mladić, Radovan Karadžić) elfogásában való hatékony szerb közreműködést. A szerb média és tömegtájékoztatás nagy része sokáig olyan képet mutatott az ottani polgároknak, hogy a Törvényszék elsősorban a szerb háborús bűnökre figyel, de a horvátok vagy a bosnyákok szerbek elleni háborús bűnei fölött szemet huny, vagy túl enyhe büntetést szab ki az ezzel kapcsolatos perekben.

Míg a már említett „Vihar” hadműveletet Horvátországban állami szinten szokták ünnepelni, a szerbek ezt nagy nemzeti gyászként élték és élik meg. Mind a mai napig a szerb köztársasági elnök és kormányfő részvételével megtartott gyászsztentiszteleteken szoktak megemlékezni a „Vihar” hadműveletről. A központi felfogás szerint a horvátországi szerbek pusztán a Tuđman-féle elnyomó hatalom ellen védekeztek, és önrendelkezési jogukkal éltek csupán, amikor a Krajinai Szerb Köztársaság létrehozásával kinyilvánították, hogy nem kívánnak az önálló horvát állam keretében élni. A szerb narratívában a most elítélt Gotovina egy kegyetlen háborús bűnöző, aki társaival együtt kb. kétezer szerb civilt gyilkoltatott le, és kétszázezer embert kényszerített szülőföldjükről való fejvesztett menekülésre. Itt van némi ellentmondás, mert ahogyan az akkori szerb-horvát ellentétek nem választhatók el Tuđman törekvéseitől, ugyanúgy nem választhatók el Slobodan Milošević akkori szerb elnöktől és a hozzá részben kapcsolódó nagyszerb törekvésektől sem. Elvégre a nagyszerb eszme a határon túli szerb területek (a horvátországi Krajina és a bosznia-hercegovinai szerb lakosság) Szerbiához való csatlakozásában öltött testet.

Miközben a mostani szerbiai politikai elit nagy része európai politikát hirdet, és ezzel megtagadja Milošević örökségét, ebben a narratív mezőben mégsem nagyon tehet mást, minthogy elítéli a horvát erők akkori cselekedeteit. Ugyanakkor a mostani szerbiai vezetés hozzáállása mégsem azonos a miloševići időszzakkal, ugyanis jelentős tabut döntött le Boris Tadić szerb köztársasági elnök, amikor bocsánatot kért a szerbek által a délszláv háborúk idején más népek tagjai ellen elkövetett bűnökért (ez történt a boszniai Srebrenicában és a horvátországi Vukováron). Nemrégén a szerb parlament is hasonló nyilatkozatot adott ki. Ez persze nem jelenti azt, hogy a szerb politikusok ne szorgalmaznák állandó jelleggel a horvát fegyveres erők szerb polgári lakosság elleni bűnök felderítését és a felelősök megbüntetését.

Ebben a relációban nem csoda, ha Szerbiában elégtétellel fogadták Gotovina elítélését, hiszen visszaigazolvá látták az ítéletben azt a nézetüket, hogy számos kegyetlenkedést követtek el a szerbek ellen, miközben a nyugati közvélemény hajlamos elsősorban a szerb politikát felelőssé tenni a délszláv háborúkért, így a szerb értelmezési mezőben sokáig relativizálták a szerbellenes emberiség elleni bűnöket is. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy Tadić elnök visszafogottan nyilatkozott, mert egyfelől üdvözölte az ítéletet, de igyekezett nem túlságosan triumfálni, amikor úgy fogalmazott, hogy az ítélet tovább segítheti a régióban lévő megbékélést. A visszafogottság nem véletlen: a mostani szerb vezetés jószomszédi kapcsolatokra törekszik Horvátországgal, már csak azért is, mert utóbbi előrébb tart az uniós csatlakozási tárgyalásokon, így a horvát fél jóindulatára Szerbiának később is szüksége lehet az EU-hoz vezető csatlakozási úton.

Az ítélet után

Gotovina elítélése több szempontból is nehéz helyzetbe hozta a Kosor-kormányt. Olyan látszat alakult ki, hogy gyenge súlya miatt nem sikerült elérnie a méltányos ítéletet.

Tovább erősödhetnek az euroszeptikus hangok az országban az ítélet nyomán, annak ellenére, hogy az ICTY nem az Európai Unión, hanem az ENSZ keretén belül működik, de ahogyan említettük, kétségtelenül erőteljes nyomás nehezedett az EU részéről Horvátországra Gotovina kézrekerítése érdekében.

Az egyértelműen csatlakozáspárti Kosor-kormány helyzete nem stabil, a lakossági elégedetlenség és a koalíciós partnerek miatt egyáltalán nem kizárt az előrehozott választások megtartása, ami azt jelentené, hogy az új kormány felállásáig a bizonytalanság lehetőségét vetné fel a horvát belpolitikában. Bár a legnagyobb ellenzéki erő, a Horvát Szociáldemokrata Párt (SDP) is EU-pártinak mutatkozott, de egyelőre nem tudni, miként reagálna arra a helyzetre, ha tartósan EU-ellenessé válna a lakosság hangulata.

Érzelmi kötődések és gazdasági érdekeltségek (különösen a magyarországi MOL olajipari cégnek a horvát INA-ban lévő tulajdonrésze miatt) a korábbi magyar kormányok és a mostani Orbán-kormány is fontosnak tartotta, illetve tartja az EU Horvátországgal való kibővítését, így a magyar uniós elnökségi program egyik fontos eleme volt a csatlakozási tárgyalások júniusi lezárása. A magyar vezetésnek egyáltalán nem mindegy, hogy az esetlegesen felálló új horvát kormány milyen módosításokat kíván eszközölni a kétoldalú horvát-magyar kapcsolatok által felölelt ügyekben, illetve hogyan viszonyul az EU-csatlakozáshoz.

A horvát EU-csatlakozás helyzetéről a Méltányosság Politikaelemző Központ májusban külön elemzést jelentet meg.